

Császár Klaudia

Andersen *Klokken* című művének értelmezési lehetőségei*

A tanulmány célja, hogy a meséiről ismert Andersen egyik kevésbé elterjedt művét járja körül. A *Klokken* műfaji kérdéseire nem térek ki, de mind a szövegközpontú, mind a biografikus elemzés során jól látható, hogy meseként megjelölni nem szerencsés. Mindkét megközelítési mód segít azonban a szöveg értelmezési lehetőségeit felvázolni, melyek között ott találjuk a vallásos aspektust, a harangszót mint allegóriát, a természeti hierarchiát és mindenek felett a fejlődést. Az életrajz felől közelítve találkozunk H. C. Ørsted és Grundtvig nevével, akik véleményem szerint nagyban hozzájárultak a mű létrejöttéhez.

Kulcsszavak:

dán, H. C. Andersen, H. C. Ørsted, N. F. S. Grundtvig, *Klokken*, A harang, Aanden i Naturen, Szellem a természetben, természetfilozófia, vallás, mese

Bevezetés

Tanulmányom célja elsősorban az, hogy bemutassa Andersen *Klokken* című művének értelmezési lehetőségeit. Ehhez természetesen szükség van egyéb kitekintésekre is, mint a szerző meséinek keletkezése, kiadása, valamint a különböző aspektusok feltérképezéséhez biográfiai, kortörténeti adatokra. Elsőként a szövegre koncentrálni mutatom be a megközelítési módokat, majd Andersen életének fontos szereplőit, eseményeit is bevonom a vizsgálatba. Amit nem fejtek ki azonban, az a műfajiság. Ugyanis felmerül a kérdés, a *Klokkent* lehet-e meseként vagy szükséges-e más típusú szöveggé értelmezni.

Előzmények

Forrásként mind az eredeti szövegre, mind a magyar fordításra hivatkozom, de a magyar verziót – bár a kötet előszava szerint német és angol változatok segítségével a dán után készítették – nem tartom elég pontosnak (Andersen 2008: 241–243). A *harangként* megjelent magyar változatban például bérmlásról esik szó, akárcsak a németben, azonban ez eredetileg konfirmáció volt. Ez minden bizonnyal kulturális sajátosságokhoz köthető megfontolás is, hiszen mind a német, mind a magyar népesség vallási megoszlása alapján inkább katolikus társadalom, míg Dánia egyértelműen protestáns. További fordításbeli problémákra a vonatkozó részeknél fogok kitérni, amit azonban még az elején fontos megemlíteni, az a *Klokken* cselekményének összefoglalása, ugyanis nem tartozik Andersen ismert szövegei közé.

* A dolgozat témavezetője Soós Anita. A szerző elérhetősége: csaszarklau2001@gmail.com.

A mű kezdetén egy zajos nagyváros képét látjuk, melynek különlegessége a minden este megszólaló harang. A hang eredetéről azonban egyik lakó sem tud semmit, így elindulnak felkeresni azt. Csak találgatások születnek a forrást illetően, és a király által meghirdetett díjat sem az igazi megtaláló kapja. Eljön a konfirmáció napja, amely után a konfirmandusok sokkal erősebb készletet éreznek arra, hogy felkutassák a harangot. A gyermekek közül sokan elmaradnak útközben, csak a királyfi és egy szegény fiú éri el a célt, azonban nem egy haragnál, hanem egy fenséges tájnal találják magukat, ahol a két fiú kéz a kézben mond halleluját a végtelen tengernél, a lemenő nap fényében.

Ahogy említettem, a szöveg műfaját nehéz lenne meghatározni, erre még nem vállalkozom, azonban bizonyos körülményeket hasznos tisztázni a megértéshez. Egyrészt már az író címadása is árulkodó. Meséit 1835-től füzetekben jelentette meg, melyeket kezdetben az *Eventyr, fortalte for børn, azaz Tündérmesék, gyermekeknek mesélve* alcímmel látta el, majd később *Nye eventyrre*, vagyis *Új tündérmesékre* változtatta ezt.¹ Ez is főként Andersen saját írói attitűdjének és a rövidpróza konvencióinak változásainak eredménye. Kiemelten izgalmas a szerző meséit illetően, hogy követik a korábbi hagyományt az előadásmód és közösségekben betöltött funkció szempontjából, és Andersen maga is elmeséli ezeket gyermekeknek, figyelve a különböző reakciókat. Azt állapítja meg, hogy a fiatalabbak a mesés elemekért, míg az idősebbek a kifejezésmódért és a mélyebb érzelmek megjelenéséért kedvelik szövegeit. Emiatt válhatott olyan sikeressé, hiszen a klasszikus szereplőkre, fordulatokra épített történetek olyan aspektusokat is tartalmaznak, amelyek elgondolkodtatják az idősebb olvasót. Így van ez a *Klokken* esetében is, hiszen olyan cselekménnyel találkozunk, mely a gyermek számára nem sok tanulságot tartalmaz magyarázat nélkül, ugyanis a királyfi és a szegény fiú nem olyan akadályokba ütközik, amelyek kézzelfoghatóak, dologiak, sokkal inkább fogalmiak. A szereplőket inkább elképzeléseik, képességeik gátolják, mintsem egyéb mesebeli lények. A *Klokken* műfajisága többek között ezért is kérdéses.

Lényeges megjegyezni, hogy a Magyarországon elérhető szakirodalom meglehetősen hiányos, a további kutatásokhoz mindenképpen szükség lenne a nemzetközi tanulmányok által használtak megismerésére.

¹ Nem értek teljes mértékben egyet Gulyással a címek fordításait illetően, mert bár a német hagyományok erősen hatottak a dán romantika fejlődésére, nem vagyok benne biztos, hogy mindenképpen tündérmeseként, és nem csak meseként kellene Andersen szövegeire hivatkoznunk. Ezt későbbi, a műfajiságot is érintő kutatásaimban talán jobban ki tudom fejteni. Vö. Gulyás 2020.

Saját elképzelés, szövegközpontú megközelítés

Az értelmezési lehetőségek felállítását azzal kezdtem, hogy a fontosnak vélt komponenseket sorba állítottam különböző módokon. Ilyen komponens a harang és a harangszó mint központi elem, a szereplők, a természetleírás, a lakók hozzáállása a jelenséghez, de olyan tényezők is fontos szerepet játszhatnak, mint a helyszín, a konfirmáció és a narratív megoldások.

A harangot allegóriaként érdemes értelmezni, ami talán anélkül is elfogadható lenne, hogy Elias Bredsdorff, dán irodalomtörténész vagy John L. Greenway irodalmár gondolataival igazolnám. Bredsdorff azt írja erre vonatkozóan, hogy bár kezdetben a harangot egy fizikailag is megjelenő harangként írja le a szöveg, a valóságban mégsem egy tényleges tárgyról van szó, sokkal inkább egy romantikus filozófiáról, életszemléletről.² Az allegória önmagán túlmutató jellegének eleget tesz a harang azzal, hogy megszűnik dologi lenni és jelenséggé realizálódik, amikor a két fiú eléri célját, és „felettük a láthatatlan szent harang szólt” (Andersen 2008: 243). Greenway értelmezése relevánsabb a biografikus elemzés során.

Az allegóriaként való értelmezés a különböző lehetőségek alapja. Az, hogy a harangszó a belső hangunkat szimbolizálja, és az út ennek megkeresése és megtalálása, a magunkhoz való eljutás, valószínűleg nemcsak modernkori mindfulness gyakorlat lehet. A 18. században nagy változáson megy keresztül az irodalmi művek befogadása, hiszen közös felolvasás helyett – amit, ahogy említettem, még maga Andersen is megtett – sokkal inkább individuális tevékenységgé alakul. Belső beszélgetéssé és önmegfigyeléssé változik, mely főként a fiatalok számára válik vonzóvá.³ Miért ne lehetne tehát a *Klokken* egy iránymutató szöveg erre vonatkozóan?⁴ Ráadásul a két sikerrel járó szereplő háttere azt is sugallja, hogy bárki számára elérhető ez a cél, és mindenki a maga útján fog eltalálni oda. Ebből a szempontból a későbbiekben nagyobb jelentőséget kapó elemek, akár a táj, vagy hogy melyik fiút követjük az úton, csak funkciójukban fontosak.

A konfirmáció jelenete kissé véletlenszerűnek tűnik a szövegben, ha kihagynánk a komponensek közül, nem is maradna más, ennyire erős kép, amely indukálja a vallásos értelmezést. Természetesen az olvasónak már a szöveg elején támadhatnak intuíciói a hitet illetően, mert a harangot érthetően egy templomhoz kötjük, azonban ezt az elképzelést – ha az olvasóban feltámad egyáltalán – Andersen el is feledteti kis időre. Születik egy hibás eredettörténet, mely egy, a fejét egy odvas fába verő bagolytól származtatja a különös hangot.

² Vö. Bredsdorff 1979: 257.

³ Vö. Hansági 2020: 113–114.

⁴ Erre az értelmezési lehetőségre is vonatkoznak a továbbiak, hiszen a természeti hierarchia azt is szimbolizálja, hogy ki milyen képességekkel bír ahhoz, hogy az önismeretben fejlődni tudjon.

Persze a nép is tudja, hogy ez valószínűtlen, de ekkor még nem lépnek színre a konfirmandusok, akik valódi kitartással és lelkesedéssel indulnának felkeresni a harangot. Ők ugyanis sokkal erősebb vonzást éreznek a hang irányába a megható szertartás után, melynek során „gyermeki lelküket felelősségteljes gondolkodásra cserélték” (Andersen 2008: 241). Ebből következtethetünk arra, hogy a hitbéli megerősödésnek köze van a harangszóhoz, annak követéséhez. Ebben az esetben a harang hangja Isten hangja, igéje is lehet. Persze nem ugyanolyan erős a célba – Istenbe – vetett hite minden gyermeknek, hiszen páran lemaradoznak közülük. Isten azonban megadja mindegyiküknek a lehetőséget, amit a narráció is jelez: „akkor még mind egyenlőek voltak az Úr szemében” (Andersen 2008: 242). Arra a szövegben nincs magyarázat, hogy van-e olyan jellembeli tulajdonság, ami a két fiút kiválasztottá tette erős hitükön kívül.

A következő felfedezés, mely a komponenseknek köszönhetően került felszínre, a természeti hierarchia. Ez a gyermekek útján követhető nyomon a legjobban, hiszen nem egyszerre válnak szét, hanem egy-egy helyszínen maradoznak el. Már rögtön az indulás előtt hazamennek hárman: az egyik felpróbálta a báli ruháját, a másik a háziura fiának kölcsönként ruháit adta vissza – ő a szegény fiú –, a harmadik pedig szülei nélkül soha nem menne ilyen „furcsa” (Andersen 2008: 242) helyekre. Ezután két kisebb gyermek elfáradt, két lány pedig leült virágkoszorút fonni. Akik továbbmentek, azok közül sem hitték el mindannyian a harang létezését, és csak az erdő széléig jutottak.⁵ A többiek útját a ruhájukba akaszkodó növények nehezítették, vagy egy forrásnak tulajdonították a hangot. A csapat még bizakodó része egy kunyhót talált vadalmafával és egy arról csüngő kis haranggal. Ennél a pontnál már csak a királyfi nem akarta elhinni, hogy ezt keresték volna ezidáig, és ekkor bukkant fel újra a szegény fiú is, akivel bár váltanak néhány szót, végül külön úton indulnak tovább.

Feltevésem tehát, hogy a természet jelképezi azt a gazdagságot, ami egy-egy gyermek – vagy az első értelmezésre alapozva bármely korú ember – lelkét, belső motivációját, kitartását jellemzi. Aki nem indul el, lélekben szegényebb, mint az, aki a vadregényes tájig vagy épp az ámulatba ejtő végcélig kitart. Ezután már szinte mindegy, hogy ez a gazdagság milyen szempontból közelítendő meg; lehet minden elkötelezettség nélkül belső világunk felfedezése, az abban való elmélyülés és az erdő mélyébe való behatolás, vagy épp a konfirmáció utáni ajándék, ahogyan Isten megmutatja teremtett világának szépségét a benne hívőknek.⁶

⁵ Még korábban, amikor az egész város elindult, egy cukrász felállította is a sátrát, amire egy kis harangot akasztott, erre hitték a gyerekek, hogy megtalálták a hang forrását.

⁶ Azokat a tényezőket, melyek megállítják egy-egy ponton a szereplőket, Greenway két részre osztja: vagy burzsoá indokok [bourgeois motives], mint a cukrász sátra, vagy kézzelfogható tapasztalatok [empirical evidence], mint a kunyhónál lévő apró csengő. Greenway 2003: 264.

Ahogy említettem, a konfirmáció kellően szaliens jelenet a szövegben ahhoz, hogy alátámassza a vallásos értelmezés létjogosultságát. A kérdés, hogy mi a cél. Isten csak megmutatja az oda eljutóknak, milyen csodákat képes az ember felfedezni a hitben való megerősödés által, vagy egyenesen a mennyországba vezeti őket? Bármelyik válasz esetében a narráció világossá teszi azt, hogy ez valóban egy isteni cselekedet, az ő jóakarata, hiszen a királyfi imádsága után olyan képekkel találkozunk, mint „fenséges tenger”, „fényes oltár”, „a természet egésze szent templomot formált [...], kupoláját pedig maga a mennyország alkotta”, a fiúk hallelujáztak (Andersen 2008: 243). Ezek után az olvasó is megbizonyosodik arról, hogy első feltevései a vallásos értelmezéssel kapcsolatban nem voltak tévesek. Bár a mélyebb értelmezés a biografikus elemek kifejtésével válik elérhetővé, mégis előreutalnék. Andersen egyik példaképe, Hans Christian Ørsted azt vallja, hogy minden, ami jelen van a természetben, az az emberben is ugyanúgy játszódik le, így a fény egyenlő az étellel, míg a sötétség a halállal. Ha megfigyeljük a záró képet, a király fia még a naplementét látja, míg a szegény fiú már sötétedésre ér oda. Így az utolsó jelenet egy egész életet foglal magába, aminek a végén felragyognak a csillagok, és boldog szellemek táncolják körbe a két fiút. Miután tehát eljön a halál, Isten nem hagyja magára az embert.

Az utolsó felfedezés, mely a komponensek rendezésének köszönhető, a bűnös város toposza. Már a mű elején nagyon fontossá válik ez a jelenség, ugyanis ha megfigyeljük, a hang leírása a zajos városban kezdődik, ahol a lakók nem túl érzékenyek rá, csupán az este közeledését látják benne. Ahogy azonban távolodunk attól, a külváros felé egyre tisztábban hallatszik. Bármelyik megközelítést tartjuk elfogadhatónak,⁷ a bűnös várostól távolabb mindig sokkal fogékonyabbak az emberek a lelkieket is befolyásoló történésekre. Tovább árnyalja a toposz kérdését az az értelmezési lehetőség, mely szerint a városban lakók látása elhomályosult, és már a városon kívül élők sem indulnak el a harang megkeresésére, egyedül csak az – akár isteni hitben megtisztult – ártatlan gyermeki lélek vezet el az igazsághoz. És ha már az igazság kérdése is felmerül, a mű szerint oda mindenki a saját útján jut el, nincs egy igaz lehetőség.

Biografikus megközelítés

A biografikus megközelítés azt a célt is szolgálja, hogy az eddig felmerülő értelmezéseket további aspektusokkal is alá tudjam támasztani, azonban új utakat is nyit a mű és a kor jelentős történései között. Ebben a fejezetben először tehát a már említett vallásos megközelítést fogom

⁷ Ha csak egyet kellene említenem, vö. Zentai 1999.

ilyen módon bemutatni, majd ehhez valamennyire kapcsolódva a kor gondolkodóinak hozzáállásáról is szót ejtek, ill. az életrajzi elemek segítségével a két fiú kapcsolatát is felfejtem. Ahogy említettem, a szöveg már önmagában is bizonyítja, hogy a vallásos értelmezésnek van létjogosultsága, ám ezen kívül is vannak egyéb tényezők, melyek hozzájárulnak ehhez az értelmezési lehetőséghez. Andersen több művében is nagy hangsúlyt kap a gondviselésbe vetett hit. Megfigyelhetjük, hogy azt, aki mindent megtesz annak érdekében, hogy elérje célját, nem hagyja el a gondviselés. Ezt a felfogást Andersen édesanyjának köszönheti, aki buzgó hívő volt, és az író azután erősödött meg ténylegesen a hitben, miután valóban sikerre tett szert művészi pályáján. Ez nem megcáfолható, sok korábbi tanulmány is figyelmet fordít művekre, amelyekben a gondoskodó Isten megjelenik, ez azonban a *Klokken*ben jól felismerhetően összefonódik a hittel, az abban való elmélyüléssel. Hiszen ahogyan korábban már említettem, olyan karakterjeggy vagy belső változást nem jelez a narráció, ami a konfirmációhoz hasonló volna.

Természetesen nem hagyták szó nélkül ezt a hozzáállást a korban, Søren Kierkegaard úgy fogalmazott, hogy Andersen nem egy harcoló, hanem siránkozó író, és műveiben is ezt ábrázolja (Gergye 2018, Soós 2005). Valóban felfedezhetjük kicsit sem egyszerű sorsát művei karaktereiben, de ha azt az attitűdöt adná szereplőinek, melyet Kierkegaard vél róla, a *Klokken* két főszereplője nem küzdötte volna végig az utat, egyszerűen csak várták volna, hogy a gondviselés mindent megoldjon helyettük.

Ahhoz, hogy megértsük a mű háttérében húzódó gondolatokat, meg kell említenünk egy másik jelentős személyt is. Tudhatjuk, hogy az író egyik példaképe Hans Christian Ørsted dán természetfilozófus volt. Amellett, hogy csodálta tudományos eredményeit, barátok is voltak, és a tudós biztatta Andersent arra, hogy adja ki meséit. Egy Henriette Wulffnak írt levelében Andersen ezt írja barátjáról: Ørsted „volt mindenki közül, aki egész életem során a költői fejlődésemben támogatott, bátorságot adott, és azt jósolta, hogy elismerés vár szülőföldemen is”.⁸ Így tehát nem meglepő, hogy Ørsted jelentős művét, az *Aanden i Naturent*, azaz a *Szellem a természetben*⁹ című írást összefüggésbe hozzák a művel. Azt nem állíthatjuk, hogy Andersent ez inspirálta, hiszen a *Klokkent* először 1845-ben adták ki, míg Ørsted művét csak 1849 és 1850 között. Így azok a gondolatok, amelyek közösek a két műben nem véletlenül közösek, ám

⁸ Andersen, Hans Christian, *Mit Livs Eventyr*. Id. Jørgensen 2021: 132.

⁹ A mű magyar nyelven tudomásom szerint nem jelent meg, a cím fordításának forrása: Ørsted, A Pallas nagy lexikona, in: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/o-14164/orsted-1427F/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZxhpa29ub2tfMiJdfSwgInF1ZXJ5IjogIlx1M DBmNnJzdGVkIn0>.

sokkal valószínűbb, hogy ez annak tudható be, hogy a tudós kitartott a véleménye mellett, Andersen pedig követte az ő teljes munkásságát. Azt mondhatjuk, hogy az *Aanden i Naturen* összefoglaló funkciót láthat el, ha Ørsted munkásságát és a *Klokkent* össze szeretnénk vetni.

Ørsted Spinoza és Schelling hagyományát követte, magukat mindhárman vallásosnak mondták, de nem tartották lehetetlennek összeegyeztetni a tudományt a Biblia tanításaival. Ørsted maga így fogalmazott: a természettudományok művelése „a legmélyebb odaadáshoz és Isten előtti alázathoz vezet” (Jørgensen 2021: 132). Ezzel Grundtvig, a nagy hatású dán lelkész nem értett egyet. Bár ő is támogatta a természettudományok fejlődését, azt vallotta, hogy egészen addig, amíg nem mondanak ellent a Biblia tanításainak és a felfedezéseket azok vezérlik, addig elfogadhatóak, azután azonban, hogy önálló útra léptek, már nem. Az 1814–1815 között húzódó vita többek között az *Aanden i Naturen*re is hatással volt a későbbiekben. A tudósok ugyanis a lelkésszel ellentétben abban hittek, hogy a világ nem oszlik fel transzcendentális és földi síkra, hanem ez a kettő szorosan összekapcsolódik. Andersen művében is a két világ ennyire szoros összekapcsolódását látjuk.

Andersen tehát a romantikus fizika hagyományából merített ihletet. Greenway azt írja egyik tanulmányában, hogy Ørsted elsősorban a hangon keresztül mutatkozik meg a műben. Ő nemcsak az elektromágnesességgel, de az akusztikával is foglalkozott, így a harang csupán hangként való realizálódása az ő hatása is lehet (Greenway 2003: 264). Fontos azt is látni, hogy Ørsted végcélorientáltnak gondolja a természetet, ez a végcél maga az ember, ill. az, hogy elsajátítsa a természet törvényeit (Jørgensen 2021: 125), azonban – ahogy már említettem – a mű is azt ábrázolja, hogy ez a cél több irányból közelíthető meg, amivel Flemming Hovmann válasza is megegyezik: „Az igazságot több oldalról kell megközelítenünk, hogy amennyire tudjuk, annak egészét lássuk”.¹⁰

Az igazság tehát nem egyoldalú – a romantikában biztosan nem –, ugyanis a végcél nem csak a természettudomány, hanem Isten is. Szintén a kritikai kiadásban szerepel, hogy Ørsted vallásról és hitről alkotott képe Spinozáéra hasonlít, tehát a természet és Isten együtt jelenik meg. Ezek alapján nemcsak, hogy mindkét fókuszpontú értelmezés elfogadható, de a romantikus tudományoknak köszönhetően egyszerre használható. A király fia és a szegény fiú eléri a fejlődés végcélját,¹¹ ugyanis erős hitük által eljutnak addig, hogy eléjük táruljon a világ. Ebben a monumentális tájképben mutatja meg Isten mindazt, amit az ember elérhet a fejlődés

¹⁰ „Vi maa komme til Sandheden fra mere end een Side, for at see den i al dens Heelhed og Fylde, hvori det er os muligt at see den.” Id. Jørgensen 2021: 126.

¹¹ Ennél a pontnál szeretnék visszautalni a szöveggözpontú elemzésre, a fejlődést minden esetben tartalmazza a mű. Ismételten: legyen ez akár spirituális jellegű, akár szellemi.

útján. Andersen műve kiváló eszköz lett volna a vitázó felek megbékéltetésére, hiszen megmutatja, hogy a világ két részét – az istenit és a földit – nem szükséges elválasztani ahhoz, hogy értelmezhető legyen.

Ennél a pontnál azonban nem ér véget az író és a tudós kapcsolata a mű értelmezését tekintve. Carl Henrik Koch, dán tudománytörténész és Georg Brandes, az egyik legnagyobb hatású dán irodalomkritikus és irodalomtörténész tovább árnyalja a szereplők közötti, valamint a tudományok közötti viszonyt. Koch szerint a szereplőket megfeleltethetjük a két férfinak, mégpedig úgy, hogy Andersen a szegény fiú, Ørsted pedig a királyfi. Egyrészt a szöveg is magyarázatot ad erre, hiszen a történet végén ott álltak „a természet és a költészet e nagyszerű katedrálisában” kéz a kézben, másrészt a kapcsolatukban működő, korábban már említett dinamika alapján is elképzelhető. Andersen Ørsted munkásságából is bőven merített, de az is nagyon sokat segített az írónak, hogy támogatta őt költői fejlődésében. Így a királyfi a szegény fiú előtt halad, de nem ugyanazon az úton, hiszen ebben az esetben a királyfi a tudományokon keresztül közelíti meg a célt, míg a szegény fiú az irodalom útján jár.

Greenway arra is felhívja a figyelmet, hogy a királyfit kíséri csak az olvasó az útján, aki – mint Ørsted – a hangot követi és a szívét, míg a szegény fiú a jobbra tartó utat választja, mert az elbűvölő. Számomra ez nem volt egyértelmű, mégpedig azért, mert a magyar fordításban ez úgy szerepel, hogy „minden arról jön, ami nagyszerű és fenséges” (Andersen 2008: 243). Ebben az esetben nem kell feltétlenül félrefordításról beszélni, a fordítás inkább csak pontatlan, ugyanis nem a jobb irány az, amihez a nagyszerűt társíthatjuk, nem az az irány, ahonnan ezek a dolgok érkeznek, hanem az út ígérkezik nagyszerűnek. Gyorsan beigazolódik azonban, hogy ez nem így van, hiszen a szegény fiút a bokrok megsebesítik, és ráadásul jelentősen később érkezik meg, mint a társa.

Ezzel szemben a királyfinak jóval könnyebb út jutott, a napsütötte ösvényt csak a fenyegetőző majmok nehezítik. A fentebb említett vita adhat erre magyarázatot, hiszen sokan támadták Ørstedet véleménye miatt, ők lehetnek ezek a majmok. Andersen azzal, hogy a király fiának útját mutatja meg, védelmezi a tudóst ezekkel a kritikusokkal szemben. Grundtvig gondolataival ellentétben, aki tagadja ezt a lehetőséget, megmutatja, hogy – mint Ørsted is elképzeleli – az ember mégis elérheti a végtelent, ahol ember, természet és Isten találkozik. Az út végén a már sokat emlegetett táj pontosan ezt mutatja be. A két világ összeolvad, éles határvonal helyett átmenetet látunk, egészen konkrétan utalva a lelkész fenntartásaira, mindezt a végtelen tengernél. Mire a szegény fiú megérkezik, már besötétedett, ezzel ismeri el a tudós feltételezéseinek igazságát, azt, hogy ő az, aki képes volt meglátni, hogyan találkozik a természetben megjelenő fény és a hang az isteni fenoménnel.

Persze, elcsépett lehet, hogy pont egy királyfi és egy szegény fiú lesz a történet hőse, ahogyan említtem is, a megszokott karakterek használata jó fogás lehet ahhoz, hogy meseként is élvezhetőek legyenek ezek a szövegek. Van azonban ennek egy mélyebbre nyúló vonatkozása is. Andersen igazi szegény fiúként élt, hiszen édesanyja özvegysége után nemcsak tandíjra, de ruhákra vagy ételre is alig tudott fordítani, ám miután világhírré tett szert műveinek köszönhetően, királyok és egyéb igen jelentős személyek látták őt vendégül és fejezték ki felé mély tiszteletüket. Így tulajdonképpen azt érezhette, hogy a királyfi és a szegény fiú valóban kézenfogva érnek el egy célt, meghozzá az irodalom, művészetek megbecsülését és élvezetét. Ahogy említettem, Brandesnek is van egy feltevése a szereplők kapcsolatáról, azonban pont ellenkezőleg vélekedik róla; szerinte Andersen a királyfi és Ørsted a szegény fiú (Jørgensen 2021: 125–126). Bár ezt Greenway is elvetette (Greenway 2003: 268-269), nem tartom kizártnak, hogy gondosabb kutakodás után azt is be lehetne bizonyítani, hogy Andersen művészet- és tudományfelfogására alapozva, az író mégis a költészetet tartaná elsőbrendűnek. Abban is biztos vagyok, hogy ennek a felfogásnak a további vizsgálata új utakat tud nyitni a mű felé.

Hasonló értelmezési lehetőségként merült még fel a homoszexualitás ábrázolása is, valamint a doppelgänger-jelenséget is célszerű lenne feltárni a két főszereplő viszonyában, a fentebb részletezett életútra alapozva. További fordításbeli problémákat és a narrációval kapcsolatos kérdéseket, úgy gondolom, a műfaji vizsgálódás során lenne érdemes részletesebben tárgyalni.

Összefoglalás

Andersen művének véleményem szerint a szövegközpontú elemzés során is értékes rétegei tárulnak fel, azonban sokkal megalapozottabbak ezek az elképzelések a korszak meghatározó szereplői, gondolatai és eseményei ismeretében. A *Klokken*, bárhogy közelítjük meg, magában hordozza a fejlődés, a hit és a természet kérdését. A romantikus tudományokban találjuk meg ezek kapcsolódási pontját, melynek jeles képviselője Hans Christian Ørsted volt, aki támaszkodott neves elődeire, és bátran szembeszállt Grundtvig elképzeléseivel.

A műben vizsgálható a szereplők kapcsolata, főként a két szerzővel összefüggésben. Andersen így lehet a tudományt magasztaló szegény fiú, de az is elképzelhető, hogy a költészetet tartja a legnagyobb értéknek, melyet a tudományok – vagy épp előkelő urak, ha legutóbbi megjegyzésemet figyelembe vesszük – kísérenek. Emellett fontos még megvizsgálni a természet és a hit kapcsolatát, melyre nagyobb rálátást szintén a kor ismeretének segítségével kapunk. Láthatjuk, hogy két különböző álláspont a mérvadó, miszerint vagy élesen el kell választani a földi és az isteni világot, vagy, ahogyan Andersen is ábrázolja, ezek közt sokkal inkább átmenet

található. A műben a természet és a hit együttesen támogatja a fejlődést, egyiknek sem szükséges kizárnia a többit.

Vilhelm Pedersen illusztrációja a *Klokkenhez*, 1850¹²

Irodalomjegyzék

- Andersen, Hans Christian: *Klokken*, København, 1845. In: <https://henriknissen.dk/onewebmedia/Klokken,%20H.C.%20Andersen.pdf>https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/pdf/klokken.pdf.
- Andersen, Hans Christian (2008): A harang. Ford. Hollósy Éva. In: uő: *Összes meséi*. Szerk. Szántai Zsolt, Szántai F. Andrea. Debrecen: Szukits, 241–243.
- Bredsdorff, Elias (1979): H.C. Andersen. *Menasket og Digteren*. København: Fremad.
- Gergye László (2018): Vallás vagy költészet? Művészetesztétikai kérdések Søren Kierkegaard műveiben. In: *Magyar Filozófiai Szemle* 2, 5–16.
- Greenway, L. John (2003): „Reason in Imagination is Beauty”: Ørsted’s Acoustics and Andersen’s „The Bell”. In: Stewart, Jon (szerk.): *Kierkegaard and His Contemporaries*. The

¹² https://www.hcandersen-homepage.dk/?page_id=53038.

- Culture of Golden Age Denmark. New York: de Gruyter, 262–271.
<https://doi.org/10.1515/9783110200881.3.262>
- Grønbech, Bo (1964): H. C. Andersens eventyrverden. København: Hans Reitzel.
- Hansági Ágnes (2020): Gyermekirodalom és gyermekolvasó a 19. századi magyar tömegmédiákban. In: Hermann Zoltán et al. (szerk.): Medialitás és gyermekirodalom. Budapest: KRE, L'Harmattan, 111–122.
- Jørgensen, Aage (2021): H.C. Ørsted Aanden i Naturen i kritisk, kommenteret udgave. In: Grundtvig-Studier, 122–136. <https://doi.org/10.7146/grs.v71i1.129518>.
- Soós Anita (2005): Per aspera ad astra. A művészsors H. C. Andersen regényeiben. In: Kalligram 5–6, 125–132.
- Zentai Mária (1999): A város szerepe a kora reformkori magyar irodalomban. In: Irodalomtörténeti Közlemények 3–4, 335–344.